

Валентина Валентинівна ХАЧАТРЯН

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
ORCID ID: 0000-0002-9532-0116
E-mail: v.khachatryan@vtei.edu.ua

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ЙОГО ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

Хачатрян В. В. Економічний потенціал підприємства на різних стадіях його життєвого циклу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 170 – 175.

Анотація

В статті обґрунтовано сутність поняття «економічний потенціал підприємства». Систематизовано класифікаційні ознаки та сформовано класифікацію видів економічного потенціалу підприємства на мікрорівні його функціонування, в рамках якої виокремлено класифікаційну ознаку, згідно з якою економічний потенціал поділяється залежно від життєвих стадій бізнесу. Обґрунтовано теоретичні засади життєвого циклу підприємства, що дозволяє відстежувати закономірності розвитку підприємств на різних етапах, а також здійснювати керування цим розвитком. Визначено, що найбільш поширеним в економіці є підхід до виділення стадій життєвого циклу підприємства за аналогією з життєвими циклами людини, що отримали назву «зародження», «зростання», «зрілості» та «спаду» і «рецесії». Побудовано залежність величини економічного потенціалу підприємства від життєвих стадій бізнесу. Визначено, що співвідношення економічного потенціалу та умов розвитку підприємства різне на кожній із стадій життєвого циклу, що визначає тривалість проходження кожної із стадій та кількісні та якісні показники реалізації наступної із них. Охарактеризовано особливості використання економічного потенціалу на різних стадіях життєвого циклу підприємства.

Ключові слова: економічний потенціал, підприємницький потенціал, життєвий цикл підприємства, стартовий потенціал, розвиваючий потенціал, продуктивний потенціал, згортаючий потенціал, вичерпаний потенціал.

Valentyna V. KHACHATRYAN

Doctor of Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Department of Economics and International Relations,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNUTE

ECONOMIC POTENTIAL OF THE ENTERPRISE AT DIFFERENT STAGES OF ITS LIFE CYCLE

Khachatryan V. V. Economic potential of the enterprise at different stages of its life cycle. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2021. Volume 6. № 3, pp. 170 – 175.

Abstract

The essence of the concept of "economic potential of the enterprise" substantiated in the article. Classification features systematized and the classification of types of economic potential of the enterprise at the micro level of its functioning formed, within which the classification feature according to which economic potential divided depending on life stages of business allocated. Theoretical principles of the enterprise life cycle substantiated, which allows to trace the patterns of enterprise development at different stages, as well as to manage this development. It is determined that the most common in the economy is the approach to the allocation of stages of the life cycle of the enterprise by analogy with human life cycles, called "origin", "growth", "maturity" and "recession" and "recession". The dependence of the value of the economic potential of the enterprise on the life stages of business is constructed. It revealed that at the vital stages of "origin" and "growth" of business the value of entrepreneurial potential is characterized by increasing the number of available resources and capabilities of the enterprise, increases the ability to perform complex production functions, overcome market barriers and withstand the pressure of existing competition. stages of "recession" and "recession" of business is the opposite situation, which is characterized by low levels of use of existing potential, reduction of existing business opportunities and is accompanied by other negative trends. It is determined that the ratio of economic potential and

© Валентина Валентинівна Хачатрян, 2021

conditions of enterprise development is different at each stage of the life cycle, which determines the duration of each stage and quantitative and qualitative indicators of the implementation of the next of them. Peculiarities of using economic potential at different stages of the enterprise life cycle described.

Keywords: *economic potential, entrepreneurial potential, enterprise life cycle, starting potential, developing potential, productive potential, curtailing potential, exhausted potential.*

JEL classification: D91

Вступ

У сучасних умовах динамічних економічних змін, посилення конкурентної боротьби визначається дослідження економічного потенціалу підприємства набуває все більшого значення. Основним завданням кожного сучасного вітчизняного підприємства є встановлення відповідності між економічним потенціалом та можливостями ринку. Раціональне та ефективне використання наявних ресурсів, пошук нових можливостей, інтенсивне впровадження новітніх технологій, прийняття своєчасних та креативних управлінських рішень формує перевагу підприємства над конкурентами та забезпечує стійкий економічний розвиток. Саме економічний потенціал описує наявні та приховані можливості підприємства, кількісний і якісний склад ресурсів, описує можливості та орієнтири розвитку підприємства в перспективі. Складна економічна та фінансова ситуація на вітчизняних підприємствах, постійні коливання стадій життєвого циклу, часті економічні та фінансові призводять до недостатньо врахованих можливостей чи нерационально використаних ресурсів, а в підсумку – невикористаного потенціалу. З огляду на вищевикладене, підкреслюється необхідність дослідження економічного потенціалу, а також його залежності від стадій життєвого циклу підприємства.

Проблемі дослідження сутності категорії «економічний потенціал», проблеми його формування, оцінки та управління розглядаються у працях вітчизняних вчених, таких як О.Ф. Балацький, Б.Є. Бачевський, В.Г. Бикова, Л.С. Головкова, Т.В. Калінеску, Н.С. Краснокутська, І.В. Заблодська, Є.В. Лапін, Б.М. Мізюк, О.І. Олексюк, І.П. Отенко, О.О. Решетняк, І.М. Рєпіна, В.В. Россоха, В.Ф. Савченко, М.В. Савченко, Л.В. Скоробогата, О.С. Федонін та ін. Проте постійні ринкові зміни, циклічність економічних процесів у функціонуванні підприємства зумовлює необхідність дослідження впливу стану життєвого циклу підприємства на результативність використання його підприємницького потенціалу. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на великий науковий доробок з питань обґрунтування та управління економічним потенціалом підприємства, часті зміни стадій життєвого циклу вітчизняних підприємств, пов'язані з інтенсифікацією зовнішніх впливів, зумовлюють необхідність дослідження взаємозв'язку між використанням окремих видів економічного потенціалу підприємства на різних стадіях його життєвого циклу.

Мета та завдання статті

Метою статті є обґрунтування особливостей використання окремих видів економічного потенціалу підприємства на різних стадіях його життєвого циклу.

Виклад основного матеріалу

Сутність категорії «економічний потенціал» досліджується як на макро- так і на мікрорівнях. Аналіз праць науковців показав, що досить часто вчені ототожнюють терміни «економічний потенціал підприємства» та «потенціал підприємства». Проте, ми в цілому не погоджуємося з даним підходом, на основі проведених теоретичних досліджень виявлено, що економічний потенціал підприємства є видом загального підприємницького потенціалу, що характеризує використання наявних можливостей щодо ефективного управління ресурсами підприємства та як складна і багатогранна субстанція видозмінюється протягом терміну з моменту створення до моменту ліквідації підприємства, змінює свою величину, об'єм, структуру складових та

взаємозв'язки між ними. Залежність величини економічного потенціалу підприємства від життєвих стадій підприємства лише підкреслює дане твердження.

В наукових виявлено ряд класифікацій видів економічного потенціалу підприємства. Однак, запропоновані класифікації не мають чіткого характеру поділу, оскільки поєднують мікро- та макрорівень одночасно, тому систематизуємо і сформуємо класифікацію видів економічного потенціалу підприємства на мікрорівні його функціонування (рис. 1).

Таблиця 1. Класифікація видів економічного потенціалу підприємства

Класифікаційна ознака	Види
1. За масштабом формування і використання	✓ зовнішній ✓ внутрішній
2. За часом дії	✓ потенціал у ретроспективі ✓ потенціал у перспективі
3. За функціональним призначенням	✓ виробничий ✓ ресурсний ✓ технологічний ✓ інноваційний ✓ організаційний ✓ фінансовий ✓ інвестиційний ✓ ринковий та ін.
4. Залежно від життєвих стадій бізнесу	✓ стартовий (початковий) ✓ розвиваючий (малий, середній) ✓ продуктивний (великий, досягнутий) ✓ згортаючий (середній, малий) ✓ вичерпаний
5. За ступенем використання	✓ запланований ✓ фактичний (досягнутий)
6. За напрямком діяльності	✓ імпортний ✓ експортний

Наведена класифікація може бути застосована також і до виокремлення елементів підприємницького потенціалу підприємства. Чітко сформована класифікація видів підприємницького потенціалу підприємства дозволяє в більш повному обсязі зрозуміти його сутність та ідентифікувати характерні риси. Це є важливою передумовою формування достовірної вхідної інформації, проведення оцінки потенціалу підприємства та виявлення шляхів підвищення ефективності його використання.

В побудованій класифікації економічного потенціалу підприємства виділено класифікаційну ознаку, згідно з якою економічний потенціал поділяється залежно від життєвих стадій бізнесу, що, на наш погляд, є цілком доцільним враховуючи мінливість умов господарювання, що зумовлюють інтенсивну зміну стадій життєвого циклу підприємства. Ефективне господарювання та використання підприємницького потенціалу можливе лише за умови узгодження всіх його найважливіших компонентів, що відповідають його зовнішньому середовищу розвитку. Важливим чинником, що впливає на особливості процесу управління економічним потенціалом, є стадії життєвого циклу підприємства, що формується під впливом мінливого макросередовища та внутрішніх умов господарювання.

Неврахування циклічної динаміки розвитку ускладнює можливість ефективного фактичний стан підприємства та фактори, якими він викликаний. Істотний залежить від правильного визначення поточного положення суб'єкта господарювання розроблення майбутніх планів дій та формування концепції управління, найбільш ефективної в існуючих умовах [2].

В наукових працях життєвий цикл підприємства розглядається як сукупність стадій, що проходить підприємство за період свого існування. В даному контексті кожна стадія має своє призначення та здійснює певний вплив на ефективність діяльності

підприємства. В забезпеченні загальної економічної ефективності існування підприємства суттєву роль відіграє можливість управління тривалістю кожної зі стадій життєвого циклу з врахуванням залежності їх впливу на кінцеві результати роботи та місця.

Теорія життєвих циклів дозволяє відстежувати закономірності розвитку підприємств на різних етапах, а також здійснювати керування цим розвитком. Криві життєвого циклу здатні дати системне уявлення про проблеми, що з'являються в процесі діяльності підприємства. Данні криві дозволяють встановити, на якій стадії життєвого циклу перебуває підприємство, прогнозувати напрямок його розвитку і виникнення критичних ситуацій, тобто дають можливість підготуватися до них належним чином, що забезпечує надходження своєчасної прогностичної інформації керівництву підприємства і дозволяє зосередитися на вирішенні реальних проблем розвитку

Найпоширенішим у науковій літературі є підхід до виділення стадій життєвого циклу підприємства за аналогією з життєвими циклами людини, що отримали назву «зародження», «зростання», «зрілості» та «спаду» і «реcesії». Етап спаду настає, тоді, коли підприємство вичерпало можливості внутрішнього зростання і задається проблемою пошуку можливостей подальшого розвитку за рахунок зовнішнього зростання. Цей етап характеризується диференціацією товарів і ринків. Так як зовнішній розвиток підприємства дає йому можливість розвиватися в майбутньому за рахунок злиття і поглинання компаній, створення фінансово-монополістичних і фінансово-промислових груп, то підприємство, потрапивши в цю стадію, здатне або забезпечити подальший розвиток, або (у разі невдач) перейде в стадію кризи і самоліквідується.

Варто зауважити, що швидкість протікання стадій життєвого циклу помітною мірою визначається внутрішнім підприємницьким потенціалом в процесі розвитку підприємства та зовнішніми умовами його функціонування. Основними складовими внутрішнього потенціалу підприємства є структура, персонал, технології, капітал.

В свою чергу зовнішні умови функціонування підприємства характеризуються сукупністю позитивних та негативних векторів впливу зовнішніх факторів, зокрема фази мезо- та макроциклу (кризи, депресії, пожвавлення, підйому), державної економічної політики, споживчого та промислового попиту, інфляції тощо.

Беручи до уваги вищесказане побудуємо певну залежність величини економічного потенціалу підприємства від життєвих стадій бізнесу, що проводиться (рис. 1).

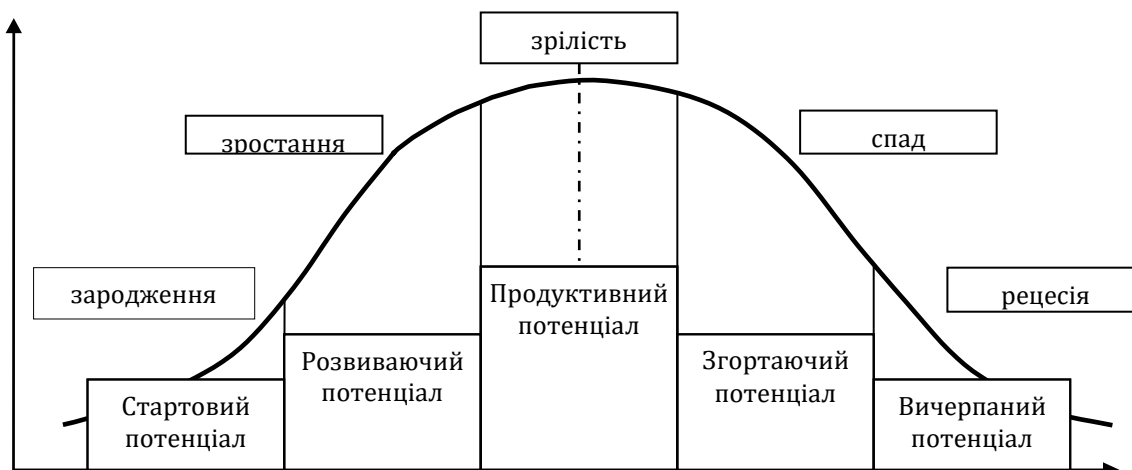

Рис. 1. Залежність величини економічного потенціалу підприємства від життєвих стадій бізнесу

**допрацьовано автором на підставі опрацювання [3, 4]*

Як бачимо, величина наявного підприємницького потенціалу підприємства перебуває в прямій залежності з розвитком бізнесу. У життєвих стадіях «зародження» і «зростання» бізнесу величина підприємницького потенціалу характеризується нарощенням

кількості наявних ресурсів і можливостей підприємства, підвищується здатність виконувати складні виробничі функції, долати вхідні ринкові бар'єри та витримувати тиск існуючої конкуренції. В цьому випадку посилюється взаємозв'язок між складовими підприємницького потенціалу, підвищується продуктивність їх взаємодії та на основі синергізму досягається кращого сумарного економічного результату. На життєвих стадіях «спаду» і «реcesії» бізнесу відбувається зворотна ситуація, яка характеризується низьким рівнем використання наявного потенціалу, зниження існуючих можливостей здійснення господарської діяльності та супроводжується іншими негативними тенденціями.

Співвідношення економічного потенціалу та умов розвитку підприємства різне на кожній із стадій життєвого циклу, що визначає тривалість проходження кожної із стадій та кількісні та якісні показники реалізації наступної із них.

Зі проведеного дослідження було з'ясовано, що на стадії народження підприємства визначальним чинником їх успішного розвитку є наявність внутрішніх ресурсів та підприємницьких можливостей.

На стадії зростання основні складові потенціалу підприємства перебувають в стадії свого формування, частка ринку даного підприємства ще не закріплена, інвестиційний імідж не визначений, і тому підприємство повинне протистояти негативним загрозам зовнішнього впливу, що може зумовити небезпеку для подальшого успішного розвитку підприємства та ефективності його діяльності.

На стадії зрілості економічний потенціал підприємства вже сформований, існують постійні споживачі, визначений інвестиційний імідж, що забезпечує підприємствам стабільні надходження виручки від реалізації продукції, прибутку, інвестицій. Підприємства даної стадії розвитку мають потенціал внутрішнього опору внутрішнім та зовнішнім загрозам, що сформований в процесі проходження стадії зростання.

Таблиця 2. Характеристика особливостей використання економічного потенціалу на різних стадіях життєвого циклу підприємства

Стадія життєвого циклу	Вид економічного потенціалу	Структура потенціалу	Характеристика
Зародження	Стартовий потенціал	Проста лінійна структура або одноосібне управління, централізація управління	Використання капіталу засновників, добір персоналу, повільне зростання кількісних та якісних ознак функціонування складових внутрішнього економічного потенціалу підприємства
Зростання	Розвиваючий потенціал	Ускладнена лінійна, функціональна, штабна, дивізійна структура, делегування повноважень, командне управління	Використання підприємницького управління, зростання активів та власного капіталу, покращення кількісних та якісних ознак функціонування складових внутрішнього потенціалу підприємства
Зрілість	Продуктивний потенціал	Проектні, матричні, мережеві структури управління, децентралізація управління	Використання професійного менеджменту, зростання статутного капіталу, сталість активів, незмінність прибутку. Відносна стабільність якісних та кількісних показників функціонування підприємства, зменшення темпів економічного зростання
Спад	Згортаючий потенціал	Оптимізація організаційної структури	Погіршення кількісних та якісних показників функціонування підприємства
Рецесія	Вичерпний потенціал	Спрощення організаційної структури	Криза менеджменту, внутрішні конфлікти, зменшення нерозподіленого прибутку, скорочення активів

Стадія занепаду настає тоді, коли внутрішнього економічного потенціалу стає недостатньо для подальшого динамічного успішного розвитку. Аналіз практики

банкрутств підприємств дозволяє стверджувати про пріоритетність впливу зовнішніх факторів на запас їх внутрішнього опору, що зумовлює виникнення стадії ліквідації. В залежності від ступеня негативних тенденцій розвитку на стадії рецесії, на даній стадії можуть бути активізовані механізми злиття і поглинання підприємств, створення вертикально-інтегрованих груп, що здатне забезпечити подальший розвиток підприємства шляхом переходу на новий життєвий цикл.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, на кожному етапі життєвого циклу підприємства, рушійною силою його успішного розвитку є ефективне використання його економічного потенціалу, що виступає функціональною ознакою економічної безпеки підприємства, характеризує його стійкість, міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність нівелювати негативні наслідки впливу внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, відновлювати усталений нормальний стан після раптового його порушення будь-яким зовнішнім або внутрішнім фактором. Кожна стадія життєвого циклу підприємства являє собою широкий набір різних характеристик організаційної діяльності, за допомогою яких можна підвищити ефективність використання наявного економічного потенціалу підприємства, що призведе до послідовного розвитку підприємства та уникнення його занепаду.

Список літератури

1. Мізюк Б.М. Інформаційна природа управління. *Економіка та держава*. 2012. № 2. С. 8-13.
2. Алексеева Н.Ф., Вороніна М.О. Удосконалення системи стимулювання професійного розвитку працівників підприємства. *Вісник КДУ ім. М. Остроградського*. 2010. Вип. 2 (61). С. 136-141.
3. Стадник В.В., Непогодіна Н.І. Дослідження динаміки та спрямованості інвестиційних процесів в Україні та їх впливу на конкурентоспроможність національної економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. № 3, т. 1. 2011. С. 193-197.
4. Фигурнов Э.П. Производственный потенциал социалистического общества. *Политический самообразование*. 1982. № 1. С. 238-249.
5. Шеверя М.Ю. Практичне застосування сучасних мотиваційних теорій на підприємствах деревообробної промисловості. Науковий вісник Ужгородського університету. *Економіка*. 2009. Вип. 28, ч. 2. С. 200-204.
6. Красноруцький О.О., Руденко С.В. Концептуальні підходи до управління економічним потенціалом аграрних. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 77-84.
7. Коваль Л.В. Економічний потенціал підприємства: сутність та структура. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 690. С. 59-65.
8. Орехова А.І. Економічний потенціал підприємства: сутнісні характеристики та структуризація. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 308-313.

References

1. Mizyuk, B.M. (2012). «Information nature of management». *Ekonomika ta derzhava*. vol. 2. pp. 8-13.
2. Alekseeva, N.F., Voronina, M.O. (2010). «Improving the system of stimulating the professional development of employees». *Visnyk KDU im. M. Ostrohrads'koho*. vol. 2 (61). pp. 136-141.
3. Stadnyk, V.V., Nepogodina, N.I. (2011). «Research of the dynamics and direction of investment processes in Ukraine and their impact on the competitiveness of the national economy». *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*. no. 3, vol. 1. pp. 193-197.
4. Fyhurnov, E.P. (1982). «The production potential of socialist society». *Polytycheskyj samoobrazovanye*. vol. 1. pp. 238-249.
5. Sheverya, M.Yu. (2009). «Practical application of modern motivational theories at the enterprises of woodworking industry». *Nauk. visn. Uzhhorod. universytetu. Ekonomika*. vol. 28, part 2. pp. 200-204.
6. Krasnoruts'kyj, O.O., Rudenko, S.V. (2016). «Conceptual approaches to managing the economic potential of agriculture». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. no. 1. № 3. pp. 77-84.
7. Koval, L.V. (2010). «Economic potential of the enterprise: essence and structure». *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. no. 690. pp. 59-65.
8. Oriekhova, A.I. (2018). «Ekonomichniy potentsial pidprijemstva: sutnisni kharakterystyky ta strukturyzatsiia». *Ekonomika i suspilstvo*. no. 17, pp. 308-313.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2021 р.